

door drs. L. M. L. H. A. Hermans

Dr. L. M. L. H. A. Hermans (1951) is lid van de Tweede Kamer voor de VVD.

Opgang en neergang

De geweldige groei van de VVD gedurende de laatste tien jaren is opmerkelijk te noemen. Bij de laatste verkiezingen voor de Tweede Kamer een zetelwinst van maar liefst 10 stuks. In de Nederlandse politieke verhoudingen toch een aardverschuiving. Dat het politieke spectrum de laatste jaren danig in beweging is blijkt uit een aantal feiten:

1. de 10 zetels winst van de PvdA in 1977 en het eveneens markante verlies van vrijwel die gehele winst bij de verkiezingen in 1981;
2. de 9 zetels winst van D'66 in 1981 en de geweldige klap terug (11 zetels verlies) van deze partij op 8 september j.l.;
3. de ineenstorting van de PvdA bij de verkiezingen voor Provinciale Staten en Gemeenteraden in dit voorjaar, met daaraan gekoppeld de heropkomst van deze partij bij de laatste kamerverkiezingen;
4. de voortdurende daling, langzaam maar gestaag, van het CDA. Had die partij in 1971, toen de drie componenten KVP, ARP en CHU nog afzonderlijk opereerden 37 % van de kiezers achter zich, in 1982 was dit aantal teruggelopen tot 29 %.

De teruggang van het CDA (i.c. KVP,

ARP, CHU) beperken tot de laatste 10 jaren zou in wezen een onvolledig beeld geven. Prof. Oud, een van de oprichters van de VVD, heeft eens gezegd dat het bij verkiezingswinst of -verlies niet gaat om de korte maar om de lange golf. Wanneer wij de ontwikkeling van de politieke stromingen vanaf de jaren veertig tot nu toe volgen dan is het onmiskenbaar dat de lange-termijngolf ten gunste van de VVD werkt. Geen enkele politieke stroming heeft na de oorlog zo aan kracht en betekenis gewonnen als de liberale. In 1946 had de VVD 6 % van de kiezers achter zich. Nu in 1982 bedraagt het percentage steun aan het VVD-beleid 23 %. Leggen wij naast deze groei van de VVD de ontwikkeling van de PvdA dan blijkt deze laatste politieke partij nauwelijks aan betekenis te hebben gewonnen. In 1946 28 % en in 1982 30 %. Overduidelijk in deze tijdsfase is de enor-

me teruggang van de partijen die nu samen het CDA vormen. In 1946 52 %, nu 29 %.

Deze op langere termijn geprojecteerde ontwikkeling van een dalende steun bij de kiezers voor de confessionele politiek lijkt vooral ten gunste van de VVD te werken. Hoewel er tot op heden nog geen wetenschappelijk onderzoek is gedaan naar de dieper liggende oorzaken van deze verschuiving in de voorkeur van de kiezer, meen ik enige redenen ervoor te kunnen aangeven.

Mondigheid

De maatschappelijke ontwikkelingen sedert de tweede wereldoorlog worden vooral gekenmerkt door een toenemende mate van mondigheid van de burgers.

Zeker sinds de provo-beweging van het midden van de jaren zestig is een groeiende kritische instelling ontstaan tegen gezag en autoriteit, het niet meer à priori aanvaarden van een gezagsuitoefening wanneer deze slechts berust op traditie dan wel op de positie van de gezagsdrager zelf. De democratiseringsgolf ging alle sectoren van ons leven beheersen behalve op kerkelijk gebied. Daarnaast wijzen de statistieken overduidelijk aan dat de ontkerkelijking vooral in Nederland grote vormen begint aan te nemen. Deze secularisering heeft vanzelfsprekend grote invloed op de confessionele partijen vanwege de van oudsher bestaande banden tussen de kerken en de confessionele partijen.

Daarnaast ontstaan ook in de kerken steeds meer tegengestelde stromingen welke het houvast voor de kerkganger er bepaald niet beter op maken (IKV en Pax Christi).

Simultaan met deze maatschappelijke ontwikkeling loopt het proces van deconfessionalisering en de ontzuiling. Prof. Lijphart heeft daar zeer behartigenswaardige dingen over geschreven.

De toenemende mondigheid en de kritische instelling liggen in feite in het verlengde van de liberale gedachte. Reeds in de vorige eeuw, bij het ontstaan van de liberale stroming, was deze beweging vooral gericht tegen de op titel gebaseerde, eventueel van God gekregen, soevereiniteit van de vorsten. De toenmalige liberalisering bleef echter beperkt tot de goeude burgerij. Zeker vanaf het midden van de 19e eeuw manifesteerde het liberalisme zich in haar koudste, meest materialistische vorm, namelijk het strikte economisch liberalisme.

Jarenlang overheerste dit economisch liberalisme in de maatschappij. Ook het politieke firmament werd gedurende decennia door liberalen beheerst. Aan het einde van de 19e eeuw en in de eerste veertig jaren van deze eeuw taande de invloed van de liberalen sterk. Vooral na de invoering van het algemeen kiesrecht. Na de oorlog overheerste de geest van St. Michielsgestel in politiek Nederland. De eenheidsgedachte kwam onder andere tot uiting in de oprichting van de PvdA waar Oud en de zijnen een onderdak meenden te vinden. Het was echter van korte duur. De nieuw opgerichte VVD werd van meet af aan door de andere grote niet-confessionele partij, de PvdA, geplaatst in het eenvoudige traditionele patroon van de liberalen van de vorige eeuw. Dat etiket raakte de VVD jarenlang niet kwijt. Zeker niet toen in de jaren zestig binnen de partij een conflict uitbrak met als dieptepunt de affaire ten aanzien van drs. H. Gruyters, waarbij deze in feite gedwongen werd de partij te verlaten. Daarmee werd de eerste doorbraak-mogelijkheid van de VVD voor enige jaren geblokkeerd. Het is onmiskenbaar de grote verdienste van Hans Wiegel geweest dat hij erin geslaagd is de VVD haar plaats te geven in de maatschappelijke ontwikkeling van mondig en kritische burgers.

Duidelijkheid

Zeker bij de laatste verkiezingen blijkt de aanhang van de VVD bij de jonge kiezer zeer groot. In de leeftijdscategorie tot 34 jaar stemt 44 % VVD. Bij de twee andere grote partijen bedragen deze percentages voor de PvdA 40 % en voor het CDA 25 %. Bij de jongste kiezers is het verschil in aanhang tussen het CDA en de VVD ook frappant en wel respectievelijk 19 % en 29 %. Onder scholieren doet de VVD het zo mogelijk nog beter. Wat verklaart nu deze geweldige populariteit van de VVD bij de jongeren? Ongetwijfeld zal de nieuwe jonge politieke leider van de VVD daar zijn aandeel in hebben. Van wezenlijker belang acht ik echter naast de eerder genoemde factoren, de grote mate van voorspelbaarheid en duidelijkheid in de VVD-politiek.

a) Consistentie in beleid op sociaal en economisch terrein met duidelijke keuzen.

b) Daarnaast een consequente politiek op sociaal-culturele beleidsterreinen, waarbij vooral de VVD de grenzen verlegde van de individuele ontplooiing.

Inhoud werd gegeven aan het modern maatschappelijk liberalisme, waarbij de eigen verantwoordelijkheid, de persoonlijke autonomie, voorop stonden en staan binnen maatschappelijk aanvaardbare grenzen. In een tijd waarin in toenemende mate vooral in de opvatting van de sociaal-democraten de overheid bij ieder probleem de helpende hand moet bieden begint dit ingrijpende overheidsbeleid averechts te werken.

c) Een uitdijende verzorgingsstaat met een verstikkende bureaucratie, (vadertje staat albedil, als moralist), heeft een afschrikwekkende uitwerking op vooral jongeren. Juist zij willen nog ruimte voor ontplooiing, het zelf doen, niet alles geregeld en voorgekauwd op hun bordje terugvinden. Een overheid die ruimte geeft voor ontplooiing, waarachtig geen eenvoudige zaak in deze tijd van grote

werkloosheid. De oplossingen van de sociaal-democraten voor de problemen hollen veelal voort op het oude stramien, meer invloed van de overheid en beperking van de ruimte voor het individu.

De christen-democraten bieden evenmin een perspectief. De ontwikkeling naar een toenemende individualisering en een feitelijke afname van de positie van het gezin als de kern van de samenleving wordt niet of onvoldoende onderkend dan wel bestreden. Daardoor biedt de christen-democratie op dit moment weinig of geen uitzicht op de wensen van de vele jongeren van deze tijd.

Daarnaast de invloed van de JOVD. De VVD-politiek, veelal uitgedragen door tot de jongere generatie behorende politici, lijkt de taal te spreken van de jaren tachtig. De invloed van de JOVD als onafhankelijke liberale jongeren-organisatie en sedert jaren een kweekvijver voor liberaal talent, heeft zeker een invloed op de politieke stellingname van de VVD.

De coalitievraag

Ook hierbij speelt de duidelijkheid weer een centrale rol. De coalitievraag is inherent aan het meer-partijen-stelsel. Extra complicerende factor daarbij was de jarenlange uitsluiting over en weer van de PvdA en de VVD. Sedert 1977 heeft de VVD die stelling feitelijk verlaten en in 1981 volgde de PvdA dat voorbeeld. Desondanks bleef de druk op het CDA om voor de verkiezingen duidelijk te maken met welke partij(en) zij na de verkiezing een coalitie aan wilde gaan vrijwel altijd onbeantwoord. De voorspelbaarheid wat met een stem op het CDA na de verkiezingen wordt gedaan blijft achterwege. Een stem op het CDA gaf daardoor geen enkele garantie in welke richting het beleid van een nieuw kabinet zou gaan. Partijen met duidelijke politieke keuzen (PvdA en VVD) zijn daarnaast altijd bereid geweest met de in de coalitie-kabi-

netten noodzakelijk gesloten compromissen voor de kiezers te verschijnen.

Het is opvallend dat het CDA nooit spreekt van 'ons kabinet', iets wat de PvdA meermalen zeer nadrukkelijk gedaan heeft. Tevens valt op dat premiers van CDA-huize nogal eens aan de 'kant' geschoven worden. Daarmee wil men kennelijk heel nadrukkelijk afstand nemen van het met CDA-steun gevoerde beleid. De roep om meer duidelijkheid en het maken van echte keuzen blijkt niet alleen in Nederland de partijen, welke geen duidelijkheid geven, parten te spelen. In Zweden en vooral ook in Duitsland verliezen de partijen met een sterk wisselende keus (het dreigende wegvallen van de FDP). De huidige problemen vragen om een duidelijke oplossing, ze vragen als het ware om een ja of een neen, maar zeker geen misschien. Zwabberen en geen consistentie in beleid heeft in de Nederlandse politiek aan D'66 vrijwel het leven gekost. Bij hun aanvankelijke positie gekluisterd aan de PvdA mochten zij zich verheugen in een forse kiezerswinst. Toen de democraten deze zomer echter geheel onverwachts besloten samen met het CDA verder te gaan, na het weglopen van de PvdA-bewindslieden, viel er voor de kiezer geen touw meer vast te knopen aan het beleid van D'66 en een enorme verkiezingsnederlaag was hun deel.

D'66 heeft in feite aangetoond dat ook partijen welke onduidelijk worden of blijven vroeg of laat onder grote spanningen komen te verkeren. Indien men ook dan geen duidelijke keuze weet te maken lopen grote delen over naar de politiek duidelijk geprofileerde partijen. Dat dit vooral een loop van D'66- en CDA-kiezers naar de VVD tot gevolg heeft blijkt uit de cijfers. Dat de socialisten hier in veel mindere mate van profiteren, ook in langer termijn-perspectief, zou kunnen liggen in de traditionele typisch Nederlandse situatie. Van oudsher waren de Nederlanders sterk gericht op de vrijhandel en wereldwijde

oriëntatie. Daarnaast de sterk levende vrijheidsgedachte en een grote mate van tolerantie, tot uiting komende in het zijn van een toevluchtshaven voor politiek, geestelijk of godsdienstig vervolgdgen.

Een factor van belang kan tevens zijn de houding van de PvdA in de jaren vijftig en de in feite nog steeds manifest aanwezige houding ten opzichte van de confessionele invloeden in vele maatschappelijke organisaties. Was in de jaren vijftig een fel anti-confessionele koers van de PvdA mede aanleiding voor de reactie middels het mandement, nu manifesteert de PvdA zich tegenover het CDA als ware het een noodzakelijk kwaad voor het verwerven van politieke steun voor min of meer socialistische principes.

Bij de stellingname van de VVD is van een veel mindere anti-houding sprake. De Fransman Cherbulier verwoordde dat uitmuntend: *Vivre et laissez vivre les autres, même les hommes et les idées, que l'on n'aime pas, c'est tout le libéralisme.*

Organisatie

Ook hierbij speelt de duidelijkheid een grote rol. De hechte maar toch soepele organisatievorm van de VVD staat borg voor een goede opvang van generatiewisselingen dan wel verandering van politiek leiderschap. De overdracht van het voorzitterschap van de partij van Korthals Altes naar Kamminga met vrij snel daarna de vlekkeloze wisseling van het politiek leiderschap van Wiegel naar Nijpels zijn in het Nederlandse politieke wereldje tamelijk uniek te noemen. In tegenstelling tot met name het CDA kent de VVD weinig bewust de publiciteit zoekende stromingen. Discussies, vaak zeer heftig, worden in openbare partijvergaderingen gehouden en beslecht. Onderlinge discussie, via de media, wordt vanuit de VVD vrijwel niet gevoerd. Van essentieel belang is het binnen bandbreedte spreken met 'een mond' bij het geven van antwoorden op de maatschappelijke problemen.

De afgelopen maanden zijn via de media nogal wat discussies geweest over de vraag of het CDA gezien de huidige maatschappelijke discussie het jaar 2000 wel zal halen. Prof. mr. Van der Grinten en prof. dr. E. Schillebeeckx zijn daar om uiteenlopende redenen nogal sceptisch over.

Toch denk ik dat het CDA overlevingskansen heeft. De vraag is alleen, in welke vorm en wat zal haar grootte zijn en met deze twee factoren nauw samenhangend: welke invloed zal deze partij in het Nederlandse politieke krachtenveld hebben. Het is begrijpelijk dat CDA-politici nu het vuur uit hun sloffen lopen om de groei van andere politieke partijen te verklaren naar de tijdgeest. Het gaat mij echter te ver de groei van het liberalisme af te doen met volstrekt onjuiste stellingen.

De VVD zou groeien vanwege de toenemende normeloosheid in onze samenleving. Dit acht ik een zodanig verachtenswaardige verklaring dat mijn verwachting is dat het CDA middels goed gefundeerde analyses haar eigen plaats in het politieke firmament zal gaan zoeken. Gelukkig is het zo dat VVD-politici in hun persoonlijk leven nooit in de schijnwerpers van geruchtmakende publiciteit hebben gestaan. Herijking van positie is voor iedere politieke partij een bron van voortdurende zorg. Of dat nu van regerings- naar oppositie-partij is of herschikking in het politieke krachtenveld.

Samenvatting

De maatschappelijke ontwikkeling van na de oorlog naar een grote mate van mon-

digheid van de burger heeft vanaf de jaren zeventig een grote invloed gehad op het Nederlandse politieke krachtenveld. Deze ontwikkeling liep vrijwel parallel met de deconfessionalisering, ontzuiling en secularisering van de Nederlandse samenleving.

De enorme groei van de economie en de toename van de verzorgingsgebieden van de overheid plaatsten de burger steeds meer in een geïsoleerde positie. Onduidelijkheid in het bureaucratisch overheidsbestel en de vaak klemmende greep van vaderschap staat vragen in toenemende mate duidelijkheid en openheid. De burger eist duidelijkheid en openheid over het reilen en zeilen van de overheid zelf, maar vooral ook met betrekking tot de antwoorden van de politieke partijen op de grote maatschappelijke uitdagingen. Nieuwe antwoorden, passend in de huidige en toekomstige maatschappelijke constellatie worden verwacht. De burger wil grote invloed op de inrichting van zijn of haar leven. Partijen die met hun basisgedachten in deze tijdgeest passen komen op en versterken hun invloed bij zowel oudere kiezers als ook vooral bij jongeren. Partijen die hierop nauwelijks een passend antwoord hebben haken vooral bij jongeren af. Die partijen rest dan vergrijzing en neergang.

